

BURGURILE TRANSILVANE și BILDUNG-UL BLAGIAN

Observații asupra temei anunțate de titlul nostru sunt disipate în puțina critică consacrată prozei blagiene. Prin urmare se impune completarea și ordonarea lor într-o imagine unitară care să elibereze o semnificație. Imaginea care se va închea va fi complementară aceleia furnizată de textele poetice de tipul “biografie” și “autoportret”. Biografia fiecărui om, cu atât mai mult a aceluia de excepție, e formată dintr-o succesiune de întâmplări, mai mult sau mai puțin anecdotice, dar din care se poate construi un schelet epic. În biografia gânditorului din Lancrăm fiecare întâmplare devine eveniment cu profunde și irepetabile urmări spirituale. De la început biografia omului Blaga este biografia creatorului Blaga. Acest adevăr l-am descoperit de la prima lectură a Hronicului și cântecul vârstelor (1965) și el mi-a fost confirmat de “biografia” din corespondența scriitorului și de Viața lui Lucian Blaga [vol. I – IV, 1995 – 1999] semnată de Ion Bălu.

Drumurile și popasurile prin burgurile transilvane au o rezonanță deosebită în devenirea poetului și filosofului din Lancrăm așa că ele, cu îndreptățire, pot fi considerate tema, alături de altele, a prozei blagiene.

În Hronicul ... accentul se pune pe momentele germinale și pe etapele formării conștiinței creatoare; în Luntrea lui Caron vocea naratorului își mărturisește conștiința civică care ia atitudine față de «vremile» sub care a ajuns Țara. “Ruptura” temporală – douăzeci de ani, 1919 - 1940 – dintre cele două proze nu afectează unitatea lor.

Specificul vremurilor și a etapelor biografice evocate ne obligă să urmărim tema oarecum departajată pe cele două romane autobiografice. În Hronicul ..., Blaga caută în biografia sa ce este el și vor face din el un filosof și un poet. În textura memorialistică a cărții descifrăm una din caracteristicile fundamentale ale creatorului Blaga: alternanța și osmoza dintre matricea stilistică autohtonă și matricea intelectuală, sau altfel spus dintre lumea arhaic-mitică și lumea cărții. Există în prima parte a dipticului autobiografic două repere spațiale fundamentale: CASA [spațiul paradisiac; cultura minoră] și CETATEA [spațiul luciferic; cultura majoră]. În funcție de aceste două repere se scrie Hronicul în cele două ritmuri narative: până la plecarea la școală din Sebeș și în paginile consacrate vacanțelor ritmul e lent, un ritm al iluziei veșniciei; în paginile despre drumurile și popasurile prin orașele transilvane ritmul este alert, eul narator găsindu-se mereu în mișcare și creștere. Copilul de vârstă școlară pleacă [nu părăsește] din satul cu orizontul lui de mister și poveste și pășește în cercul magic al cărții. Lancrăm – Sebeș – Brașov – Sibiu - Oradea sunt repere ale itinerarului complex de formare intelectuală a adolescentului Blaga.

Există părerea că perioada sebeșană ar fi exagerat de detaliată, prin urmare și extinsă în raport cu alte “popasuri” mai importante, cum ar fi cel brașovean. Considerăm neîntemeiată ideea respectivă. Perioadei școlare de la Sebeș, Blaga îi acordă o atenție, să-i zicem, deosebită din câteva motive temeinice: e prima “ieșire” din sânul matern în lumină; Sebeșul e momentul prim și hotărâtor când se confruntă și se aliază substratul și adstratul. Pe soclul rezultat se va înălța treptat personalitatea creatoare a lui Lucian Blaga [psihologic vorbind, dacă nu se realiza acel soclu, Blaga sau se înstrăina, se dezrădăcina și devenea un continuator al lui Goga ori se reîntorcea definitiv în satul natal și rata destinul creator]; Momentul Sebeș e important și din perspectiva “deșteptării” unor trăsături psiho-morale: ambiția vlăstarului Școlii Ardelene de a se impune în forță “străinilor”, a «mâncătorilor de vlahilor»; realizează cvasiinstinctiv apartenența la un neam și la o țară; la școala din Sebeș descoperă (și învață) ce înseamnă creșterea și formarea în spiritul unei rigori și a unei discipline a muncii (a studiului). Sebeșul va deveni, după moartea tatălui, noua reședință a familiei. Toate aceste motive sunt însumate în înscripția cu litere mari de pe frontisipiul școlii: «Bildung ist Freiheit». “Inscripția înfățișă un fragment deschis, gata de a se aduna sul dacă ți-ar fi scăpat din mână”. Blaga nu scapă niciodată din mână “pergametul cu înscripția”.

Plecat din sat, adolescentul Blaga mereu aude în el chemările vetrei. De reținut că în toate “răspunsurile” [revenirile] tânărul lăncrăjan pune orizontul cărții. În acest sens este semnificativ faptul că în momentul unei “reveniri” nu descoperă altceva decât biblioteca TATĂLUI: “Toată vara citisem poveri de cărți, vechi și noi. În biblioteca rămasă de la Tata, ca un alodiu spiritual destinat mie, mă așteptau operele complete ale lui Gothe, Schiller, Negruzzi, Alecsandri, Eminescu”. Printre cărțile moștenite se găseau broșuri în limba germană de prezentare și difuzare a filosofiei Vedanta. Citind aceste volume, Blaga își perfecționează germana pe care a învățat-o la școala din Sebeș. Tot în biblioteca părintească descoperă colecția “Convorbirilor literare” și a altor reviste românești de peste munți. De câte ori revine la “Câmpul Frumoasei” Blaga va descoperii cartea (vezi printre altele episodul cu reîntoarcerea din Germania în sat a studentului Simion Lașița). Lecturile făcute “în” biblioteca tatălui la Sebeș și Brașov vor fi completate cu cele sibiene din Biblioteca Brukenthal.

Setea de cultură a tânărului plecat din Lančrăm va fi stimulată și susținută de tradiția cărțurărească a Brașovului și de atmosfera de studiu din Liceu Șaguna unde, de acum, Blaga este elev. După depășirea primei etape a lecturii despre care naratorul din Hronicul ... zice că i-a dat sentimentul unei creșteri personale și al unei treziri, în perioada șagunistă adolescentul trece spre o lectură de o factură nouă care, printr-o cărare a ei, îl va scoate la drumul creației. Un prim pas în această direcție îl face când începe construcția materială și sufletescă a bibliotecii personale: “În acel timp de violentă curiozitate intelectuală puneam, de altfel, și eu ternei viitoare mele biblioteci.” Cu banii obținuți din vânzarea unor haine vechi “îmi cumpăram, își aduce aminte personajul narator, totuși un număr considerabil de volume filosofice din «Universal Bibliothek» Corespondența lui Spinoza; Lumea ca voință și reprezentare a lui Schopenhauer; Prologomenele lui Kaut și Criticile, o serie de dialoguri platonice, dar și alte opere, ieșite din alte teascuri ...”. Pentru Blaga repere importante în geografia Brașovului sunt Librăria Ciurăscu și Librăria Zeidner, iar evenimente din viața orașului de sub Tâmpa sunt lecturile sale filosofice și literare. În acest spațiu și timp de efervescentă spirituală încep activitățile creatoare în ale poeziei și filosofiei. Acest Brașov creativ îl va lua cu el apoi la Sebeș și Sibiu. Acum se nasc «încercările filosofice» publicate în Românul și Pagini literare din Arad, în Gazeta Transilvaniei din Brașov; acum se încheagă sumarul volumelor de debut: Poemele luminii și Pietre pentru templul meu (1919).

În burgul de sub Tâmpa, Blaga leagă și câteva prietenii durabile: cu Andrei Oțetea, D. D. Roșca, Valentin Maximilian, Gheorghe Popa, Horia Teculescu, Nicolae Mladin.

Cu toate că strict biografic momentul Sibiu – Oradea reprezintă o “enclavă”, el este totuși important din perspectiva problemei pe care o urmărim în rândurile de față. Studiile teologice începute la Sibiu și continuate (prin mutarea seminarului) la Oradea îl pun pe tânărul Blaga în mod “organizat” în contact cu orizontul spiritual al teologiei ortodoxe cu rol catalitic în viitor pentru trasarea graniției dintre teologia ortodoxă și filosofia sa.

Personajul narator din Hronicul ... nu se oprește la peisaj [inapetența la descriere?] cu toate că fiecare oraș prin care a poposit ar fi avut ce să-i ofere spre descieri. Fiecare descripție începută sfârșește repede alunecând spre notații referitoare la spații ale cărții (școala, biblioteca, librărie, lecturi, scrisul, societatea de lectură). Iată, bunăoară, cum este amintită întâlnirea cu orașul de pe Criș: “La Oradea ajungeam într-un oraș trepidant, mie necunoscut până atunci și cu cel puțin o stradă de izbitoare eleganță. Se simțea din toate că eram într-un ținut unde pusta interferează cu românismul, estompate amândouă de enclavele unei societăți fine și decadente”. După acest crochiu, totuși miezos, naratorul trece la adevăratul eveniment prin care a “memorat” Oradea: “În acele zile verișoara mea îmi puse în mână poezii de Rilke, Dehmel, George, Tagore. Și-mi arăta și o monografie asupra lui Rodin pe care și-o comandase în Germania”.

Chiar dacă atenția naratorului este focalizată pe contactul și asimilarea de cultură el știe totuși ca din câteva notații austere să sugereze personalitatea locului. Iată chipul Sebeșului: “Orașul Sebeș – Alba, de-o înfățișare în parte medieval – germană, în parte, tipic burgheză, izbutea azi puțin, mâine puțin, să mă lege de ale sale colțuri, făpturi și priveliști. Mai mult de jumătate din populație era românească, dar atmosfera ce se răspândea din centru se datora

burgheziei săsești, cu așezările ei seculare. Aspecte și duhuri cu totul opuse se întâlneau uneori în compromisuri firești ce împrumutau urbei un farmec bastard”. În aceeași tehnică sobră, de generalități pertinente sunt realizate puținele imagini ale orașelor prin care a poposit pentru studiu. Cu întreruperi adolescentul Blaga petrece în Brașov opt ani și totuși spațiul geografic al urbei din Țara Bârsei nu e reținut în Hronic Pentru autorul cărții, Brașovul a rămas în exclusivitate un spațiu cultural și sufletesc. Naratorul aduce în obiectiv școala, colegii, profesorii și câteva întâmplări specifice, dar semnificative, vieții de licean. Pe pagini întregi este evocată efervescența spirituală și creatoare.

Pe unde trece și poposește pe Blaga nu-l atrage, nici atenție nu acordă, aspectelor etnico-sociale-profesionale și naționale. El reține în spirit european, doar “compromisurile fructuoase”. Blaga reține și memorează creațiile omului. De asemenea spațiul **citadin** nu mai este mitizat ca cel al **vetrei**. Spațiile-povești: muntele, grotă, pădurea, iezărul, lanul pe post de lăi ai satului, dispar din geografia burgurilor. Orașele sunt numai repere temporale și culturale în biografia lui Blaga.

În Sebeș, Brașov, Sibiu adolescentul și tânărul Blaga intra în contact direct cu matricea stilistică a etniei germane. Caracteristicile ei deocamdată s-au sedimentat în memoria culturală a viitorului filosof, de unde, mai târziu, prin intermediul catalizator al cărții de specialitate, prin fenomenul de personanță vor intra în substanța studiilor de filosofia culturii din perioada maturității.

Școala pe care o face Blaga prin burgurile transilvane are legături nevăzute cu Școala Ardeleană. Ca și Corifeii acesteia, Blaga se adapă la cultura universală într-o întemeiere a «culturii majore» naționale. Cu rădăcinile adânc înfipte în vatră și cu o coroană amplu desfășurată în universalitate cel născut la Lancrăm își forjează puternicul și autenticul sentiment patriotic care i-a irigat existența și fapta creatoare. “Cărturarii ardeleni au cultul vetrei, al rădăcinilor, și, în același timp, viziunea universalității, a necesității contactelor, a mișcării de idei pe vaste coordonate spațiale și temporale” (Mircea Vaida, Pe urmele lui Blaga, 1982, p. 20). Lucian Blaga e un urmaș și continuator al lor. Punând pentru moment, în paranteză ultimii ani din “biografia” impusă lui Blaga de către comuniști, nu e lipsit de tâlc întoarcerea lui spre finalul vieții la Școala Ardeleană (vezi cartea postumă a lui Blaga, Gândirea românească din Transilvania în secolul al XVIII-lea).

Toate perspectivele și relațiile dintre Eul narator și Cetate se schimbă în mod radical în partea a doua a dipticului autobiografic, Luntrea lui Caron.

În Hronic ... drumurile spre oraș erau drumuri drepte și sutoare spre cultură și libertate. În Luntrea lui Caron drumurile sunt întoarse. Dacă în primul roman autobiografic orașul era o temă, în al doilea roman autobiografic orașul devine un spațiu pentru tema: istoria sovietizată! Dacă în Hronic ... drumurile dintre Vatră și Cetate erau drumuri ale unei “transumanțe” culturale, în Luntrea ... vor fi drumuri de boicotare a istoriei recente impusă de “sovieticii eliberatori”.

În noul roman se schimbă și tehnica narativă: narațiunea își pierde din evocare, devine realistă și se dezvoltă pe două nivele evenimentiale incompatibile: istoria recentă/ creație și cultură. Naratorul și lumea sa sunt siliți să se retragă din cetate în alte spații care aparțin altei spațiotemporalități.

Luntrea lui Caron se deschide cu evocarea unei transumanțe impusă: “Începutul primăverii coincidea cu începutul unui haos ce se revărsa peste meleagurile țării [...] simțeam nevoia de a mă refugia [s. n.] cu familia, nu numai în spațiu undeva, ci și înapoi, departe în timp”. Explicându-i fiicei ce înseamnă transumanța, naratorul spune: “Acesta este veșnicul lor cutreier [al turmelor de oi] între șes și plai, după un calendar al lor mai presus de întâmplările și faptele istoriei, care pe noi ne alungă [s. n.] acum din oraș”. Sub “alungări” va sta lumea descrisă în cea de-a doua proză autobiografică.

În Hronic ... narațiunea degajă liniște, lumină, iar curgerea timpului e firească, spre rod. Heraclit lângă lac e aproape un moft în comparație cu situația personajului – narator din Luntrea lui Caron. În urbea de pe Cibin, de pildă, noaptea nu mai este una a contemplației și

meditației cu rezonanțe cosmice, iar în orașul de la poalele Feleacului, Sf. Gheorghe nu mai nimerește cu lancea balaurul care acum e “ocrotit” de o “negură” ce se răspândește peste oraș, străzi, grădini ... peste țară.

Ultimii douăzeci de ani din biografia personajului narator, cu tot tragismul lor (poate tocmai de aceea!?) sunt fertili în planul creației, dar ele vor rămâne în “sertar”.

Hronicul ... este romanul unei formări prin cultură într-o lume ca o “corolă”; Luntrea ... e romanul unui “paradis în destrămare”; Hronicul ... e un roman “personal”; Luntrea ... e un roman cu un puternic caracter politic. În el vor abunda pagini eseistice de analiză politică a “istoriei apocaliptice în marș trimfal”. Sunt pline de savoare ironică, dar și de un realism tragic paginile despre comportamentul sovieticilor care ne-au adus o eliberare ce “duhnea” a votcă, jaf și crimă sau paginile în care este prezentată acțiunea noii puteri de îndobitocire a oamenilor prin cursurile obligatorii de marxism-leninism ori cele în care materialismul istoric, “știința supremă”, este desființat prin psihoanalizarea lui. Cultura și civilizația asimilate în popasurile școlare pin burgurile transilvane [evident și după] l-au făcut pe narator imun la doctrina comunistă, ba mai mult i-a descoperit mecanismul de funcționare și scopurile finale. Cultura și civilizația emane de “noua cetate” sunt otrăvitoare pentru o existență autentică întru creație și libertate atât pentru individ, cât și pentru colectivitate.

În Hronicul ... personajul-narator intrat în cetate ia contact cu ziduri și case istorice, cu obiecte de cultură și civilizație, în speță cu cartea. În Luntrea ... cetatea e golită de astfel de dovezi de cultură și civilizație, iar posedarea lor privată devine delict ce se pedepsește. Înainte naratorul intra în cetate cu elanuri și idealuri, timpul fiind fructificat în creație. Acum el este alungat având idealurile retezate și timpul creației “blocat”. Înainte trecând din oraș în oraș personajul-narator purta cu sine **cartea**; acum el cară în spinare un **calabalâc**. În citirea lui, textul blagian ne permite să stabilim o relație simbolică între carte și calabalâc.

Ca și în Hronic ... și în Luntrea ... spațiul natural-fizic al burgului lipsește. Acum, silit să viețuiască când la Sibiu, când la Alba și Cluj, lui Blaga nu-i rămâne decât să caute spații de refugiu și apărare. Astfel de spații devin Biblioteca Batyaneun din antica și medievala cetate a Albei, Biblioteca Universitară din Cluj, Institutul Academic clujean. Pe de o parte, Blaga își îndeplinește conștiincios “sarcinile de serviciu” care îl transpun în lumea cărții, iar pe de altă parte leagă pietenii intelectuale spirituale, iar uneori participă la excursii în spații și timpuri vechi. Toate acestea sunt oaze de aer curat în atmosfera istoriei bezmetice. În Hronicul ... imaginea burgului e total diferită de cea expresionistă din poezie. În Luntrea ... Blaga revine, desigur din altă perspectivă, la imaginea apocaliptică a burgului din lirică.

Proza blagiană se structurează pe două planuri spațiale [cele temporale vor face obiectul altor însemnări de lectură]: **satul [natura]** și **burgul [cultura]**. În cele două romane spațiul cetății are înfățișări și înțelesuri diferite. Evocând drumurile și popasurile prin cetățile transilvane scriitorul scrie un Bildungsroman și respectiv, un Roman politic (de sertar).

Biografia omului și creatorului Lucian Blaga este una exemplară.

Mediaș
martie 2003